

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ

INTERNATIONAL LEGAL STANDARDS FOR COMBATING CRIME IN THE FIELD OF PROFESSIONAL SPORT

Самсонов О.В., аспірант кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»

Статтю присвячено дослідженню міжнародно-правових стандартів боротьби зі злочинністю у сфері професійного спорту. З'ясовано, що спорт є глобальною культурною цінністю усього цивілізованого суспільства, належне регулювання якого знаходить своє вираження як на міжнародному, так і на національному рівнях, а також означено наукові підходи до питання системи злочинності у сфері професійного спорту. Встановлено, що в аспекті міжнародного нормативно-правового регулювання досліджуваної проблематики деякі науковці пропонують виокремлювати міжнародне спортивне право як окрему галузь міжнародного права. На основі аналізу положень окремих міжнародно-правових актів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю у сфері професійного спорту, зокрема Олімпійської хартії, Європейської культурної конвенції, Європейської Хартії «Спорт для всіх», Міжнародної хартії фізичного виховання, фізичної активності та спорту, Антидопінгової конвенції, Європейської спортивної хартії, Європейської конвенції щодо запобігання насильству та неналежній поведінці глядачів під час спортивних заходів і, зокрема, під час футбольних матчів, Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті, Конвенції Ради Європи проти маніпулювання спортивними змаганнями визначено, що вказані нормативні акти регулюють окремі питання, пов'язані з необхідністю надання широкого доступу та залучення до спортивної діяльності усіх верств суспільства, недопущенням проявів неналежної поведінки, насильства й поширення допінгу серед професійних спортсменів, а також іншими нагальними та важливими аспектами. Крім того, окремі питання запобігання злочинності у спорті, зокрема на національному рівні, регулюються низкою двосторонніх міжнародних договорів у сфері спорту, учасником яких є Україна, а активним творцем міжнародних стандартів у сфері спорту була й донині лишається Рада Європи, діяльність якої спрямована на створення правових норм та закладення основ співробітництва європейських держав, котрі впливають на розвиток спорту в Європі та дають приклад для наслідування іншими континентами.

Ключові слова: професійний спорт, боротьба зі злочинністю у сфері професійного спорту, міжнародно-правові стандарти, глобальні цінності людства, запобігання та протидія злочинності.

The article is devoted to the study of international legal standards for combating crime in the field of professional sports. It has been found that sport is the global cultural value of the entire civilized society, the proper regulation of which finds its expression at both international and national levels, as well as scientific approaches to the issue of the system of crime in the field of professional sports. It has been established that in the aspect of international regulation of the studied issues, some scientists propose to distinguish international sports law as a separate branch of international law. Based on the analysis of the provisions of certain international legal acts aimed at combating crime in the field of professional sports, in particular the Olympic Charter, the European Cultural Convention, the European Charter "Sport for All", the International Charter for Physical Education, Physical Activity and Sports, Anti-Doping Convention, the European Sports Charter, the European Convention for the Prevention of Violence and Inappropriate Behavior of Spectators during Sporting Events and, in particular, during football matches, the International Convention on the Fight against Doping in Sports, The Council of Europe Conventions Against the Manipulation of Sports Competitions determine that these regulations govern individual matters, related to the need to provide widespread access and involvement in sports activities of all people, preventing the manifestations of inappropriate behavior, violence and the spread of doping among professional athletes, as well as other urgent and important aspects. In addition, separate issues of crime prevention in sports, in particular at the national level, regulated by a number of bilateral international treaties in the field of sports, of which Ukraine is a participant, and the active creator of international standards in the field of sports was and still is the Council of Europe, whose activities are aimed at creating legal norms and laying the foundations for cooperation between European states, which influence the development of sports in Europe and provide an example for other continents to follow.

Key words: professional sport, combating crime in the field of professional sport, international legal standards, global values of humanity, prevention and counteraction of crime.

Постановка проблеми. В епоху глобальних викликів належному функціонуванню усього цивілізованого суспільства неабиякої ваги набуває розвиток й підтримка тих сфер, що на загальнолюдському рівні обумовлюють тісний зв'язок між континентами та націями, сприяють налагодженню міжнародних й міждержавних відносин і можуть бути одним із факторів недопущення протиріч у світовому співтоваристві. Очевидної ваги, у цьому значенні, набуває сфера професійного спорту, що на багатьох етапах розвитку суспільства супроводжує його поступальний розвиток, сприяє кооперації та об'єднанню.

Будучи видом суспільної діяльності, професійний спорт не позбавлений впливу й негативних явищ, зокрема злочинності, розвиток якої потенційно може призвести до значних та масштабних несприятливих наслідків і згубно вплинути на стан суспільної моралі. З огляду на таке, актуалізуються питання дослідження глобального міжнародно-правового регулювання боротьби зі злочинністю у сфері професійного спорту, що є запорукою розробки дієвого нормативного регулювання на національному рівні й подолання проявів злочинності у означеній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням правового регулювання сфери професійного спорту, зокрема в міжнародному аспекті, присвячені наукові розвідки низки вчених, таких як Андрейченко С., Денисов С., Дрьомін В., Залізко О., Кирилук О., Кулик С., Петренко О., Романишин О., Сокурєнко В. та інших науковців. Разом з тим, важливість сфери спорту, як соціокультурної ознаки належного функціонування сучасного суспільства, обумовлює необхідність постійної доктринальної та законодавчої уваги та належного реагування на існуючі у цій сфері проблемні аспекти, особливо щодо питань протидії та запобігання злочинності у спорті.

Метою статті є дослідження міжнародно-правових стандартів боротьби зі злочинністю у сфері професійного спорту, їх змісту та сутності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спорт, будучи глобальною культурною цінністю усього цивілізованого суспільства, потребує належного правового регулювання як на рівні національного законодавства кожної держави, так і на більш глобальній арені. Саме тому, загальноправове регулювання сфери професійного спорту закладене у низці міжнародних актів, що, власне, часто й стають

основою для розробки та запровадження окремих законодавчих актів на державному рівні, в тому числі й в Україні.

Як справедливо зауважують дослідники, дисфункції інститутів фізичної культури та спорту, в тому числі й зокрема кримінальні, розмивають фундамент соціальності державної організації, елімінують з неї гуманістичну практику та посилюють ефекти аномії, соціальної дезорганізації. І це – проблема не лише України [1, с. 13]. У цьому контексті, ще більше актуалізується питання дослідження сутності міжнародних стандартів боротьби зі злочинністю у сфері професійного спорту.

Задля цілісного розкриття досліджуваної тематики варто, перш за все, з'ясувати перелік тих діянь, що можуть складати систему злочинності у сфері професійного спорту. Спираючись на доробок науковців, можна зауважити різні підходи до цього питання, зокрема на ниві національної кримінологічної й кримінально-правової науки. Так, за Петренком О., до структури злочинності цієї категорії необхідно включати діяння, що диференціюються в залежності від родового об'єкта, а саме: 1) злочини проти життя і здоров'я особи; 2) злочини проти волі, честі та гідності особи та її особистих прав; 3) злочини у сфері господарської діяльності та проти власності; 4) злочини проти громадської безпеки та громадського порядку; 5) злочини проти здоров'я населення; 6) злочини у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг [2, с. 408–409]. Очевидно, що такий підхід не позбавлений логіки, оскільки професійний спорт, як і будь-який вид суспільної діяльності, характеризується широким спектром можливих задач та їх виконавців, що в свою чергу й уможливує вчинення діянь різних категорій на окремих ланках професійної діяльності у спорті.

В продовження означеної думки та спираючись також на кримінологічний підхід до питання структури злочинності у спорті Денисов С. та Кулик С. стверджують, що до злочинів у сфері професійного спорту відносяться як суспільно небезпечні діяння, які опосередковано зачіпають сферу фізичної культури та спорту, зокрема злочини проти власності, громадського порядку, тощо – так звані «загальні» (тобто, їх основним безпосереднім об'єктом є відносини в інших сферах а лише додатковим факультативним – суспільні відносини у сфері фізичної культури та спорту), так і «спеціальні» – які безпосередньо спрямовані на спричинення шкоди саме суспільним відносинам у сфері фізичної культури та спорту. За критерієм суб'єкта суспільно небезпечні діяння у цій сфері можуть вчинюватися як спеціальними суб'єктами (працівники сфери фізичної культури та спорту, зокрема тренери та спортсмени), так і особами, що не мають такого статусу. При цьому, щодо спеціальних суб'єктів існує умова – наявність зв'язку між вчиненням суспільно небезпечним діянням та виконанням (або неналежним виконанням) спеціальним суб'єктом своїх обов'язків у цій сфері. Тобто викрадення тренером особистих речей спортсменів не вважатиметься злочином у сфері фізичної культури та спорту [3, с. 94]. Вказаний підхід, демонструючи саме кримінологічний погляд на проблему структури злочинності у сфері професійного спорту, також заслуговує на увагу, проте, як і попередній, не є досконалим, адже дещо однобоко й вузько підходить до проблематики злочинності у досліджуваній сфері, а отже потребує подальшого наукового осмислення й доопрацювання. В той же час, не дивлячись на відсутність чіткого доктринального або ж законодавчого бачення переліку злочинів у сфері професійного спорту, виокремлені вченими категорії діянь можуть мати потенційно небезпечні наслідки й згубно вплинути на розвиток такого суспільно значимого й важливого інституту, цінність якого вимірюється масштабами усього цивілізованого світу. Задля запобігання цьому і є необхідним запровадження нових та дослідження й удосконалення існуючих механізмів боротьби зі злочинністю у сфері професійного спорту, що прийняті й діють на міжнародній арені.

Широка варіативність вчинюваних у сфері професійного спорту злочинних діянь зумовлює й досить значний перелік міжнародного нормативного регулювання означеної сфери. З огляду на таке, й оскільки спорт є важливим соціокультурним чинником розвитку сучасного суспільства, наукова спільнота доречно пропонує виокремлювати окрему галузь міжнародного права – міжнародне спортивне право.

Узагальнюючи різні доктринальні погляди на розуміння міжнародного спортивного права, можна виділити його широку та вузьку інтерпретацію. Міжнародне спортивне право у вузькому значенні є системою міжнародно-правових норм, що регулюють міжнародне співробітництво суб'єктів міжнародного права у галузі спорту на універсальному та регіональному рівнях й застосовуються до певного кола відносин, як-то: боротьба з апартеїдом та іншими формами дискримінації у спорті; боротьба з допінгом у спорті; визнання «права на спорт» як права людини. Також можна віднести до цього переліку підтримання миру під час Олімпійських ігор та запобігання й боротьбу з насильством у зв'язку зі спортивними подіями, які хоча й не є стосуються занять спортом, але безпосередньо пов'язані з ним [4, с. 13]. У цьому разі відносини мають традиційний для міжнародного публічного права горизонтальний характер, і міжнародне спортивне право можна розглядати як галузь міжнародного публічного права, що постійно активно розвивається [5, с. 378].

Міжнародне спортивне право у широкому значенні є системою різномірних за своєю юридичною природою норм, що мають на меті регулювання міжнародних спортивних відносин. Ядро такого розуміння становлять норми, що мають транснаціональний характер й отримали назву *lex sportiva*. Під *lex sportiva* розуміється сукупність правил та принципів, що впливають, передусім, із рішень Спортивного арбітражного суду та рішень міжнародних неурядових організацій Олімпійського руху [6, с. 116].

Переходячи безпосередньо до питання аналізу окремих міжнародних нормативних актів у сфері професійного спорту, варто згадати, перш за все, Олімпійську хартію, якою було закладено основи міжнародного олімпійського руху й яка донині є кодифікованим актом, що містить перелік основних принципів олімпізму, правил та роз'яснень, прийнятих Міжнародним олімпійським комітетом [7]. Хартія була вперше опублікована в 1908 році під назвою *Annuaire du Comité International Olympique*. Проте деякі правила, що містяться в цій першій Хартії, були написані П'єром де Кубертеном ще приблизно в 1898 році [8]. З огляду на важливість нормативного регулювання сучасного міжнародного олімпійського руху, встановлені Хартією механізми постійно оновлюються та удосконалюються, що й зумовлює повсякчасні зміни її тексту. Так, нині діючою є редакція від 08 серпня 2021 р.

В контексті боротьби зі злочинністю у спорті та у разі порушення положень як власне Олімпійської хартії, так і низки інших міжнародних документів у цій сфері, остання передбачає можливість застосування низки варіативних санкцій до правопорушників. Наприклад, членом Міжнародного олімпійського комітету за порушення існуючих міжнародних стандартів загрожує в більшій мірі дисциплінарна відповідальність – догана або ж призупинення повноважень. Більш серйозні наслідки чекають на Міжнародні федерації у разі допущення відповідних порушень, аж до виключення з програми Олімпійських ігор. Що ж до окремих спортсменів або команд, то у разі порушення Олімпійської хартії до них може застосовуватися дискваліфікація або відкликання акредитації, а також тимчасове або постійне відсторонення від участі в Олімпійських іграх [7].

Загальноправовий опосередкований вплив на боротьбу зі злочинністю у сфері професійного спорту також мають положення Європейської культурної конвенції від 19 грудня

1954 р. у ст. 1 якої проголошено наступне: «Кожна Договірня Страна вживає відповідних заходів для збереження свого національного внеску до загальної культурної спадщини Європи і сприяння його збільшенню» [9]. Враховуючи глобалізацію спортивних відносин, з упевненістю можна стверджувати, що професійний спорт є частиною загальної культурної спадщини Європи й усього людства, а отже відповідні відносини підпадають під правове регулювання й охороняються вказаною Конвенцією.

У Європейській Хартії «Спорт для всіх» від 24 вересня 1976 р. задекларовано право кожної людини на заняття спортом, а також підкреслено важливість означеної сфери як фактору людського розвитку. Зважаючи на це, вказано на необхідність побудови відносин у сфері спорту на засадах їх пов'язаності на місцевому, регіональному та національному рівнях з іншими сферами формування політики та планування, такими як освіта, охорона здоров'я, соціальні послуги, містобудування та сільське планування, охорона природи, мистецтво та дозвілля. Крім того, документом констатована необхідність пошуку дієвих методів для захисту спорту та спортсменів від експлуатації з метою політичної, комерційної чи фінансової вигоди, а також від образливого та принизливого поводження [10].

Джерелом міжнародного-правового регулювання професійного спорту та боротьби зі злочинністю у цій сфері є й Міжнародна хартія фізичного виховання, фізичної активності та спорту від 21 листопада 1978 р., що також декларує фундаментальне право кожної людини на доступ до фізичного виховання, фізичної активності та спорту без будь-якої дискримінації за етнічним походженням, статтю, сексуальною орієнтацією, мовою, релігією, політичними чи іншими переконаннями, національними або соціальним походженням, майновим станом чи будь-якою іншою ознакою. До того ж, документом закріплюється необхідність захисту сфери спорту від зловживань, адже такі явища як насильство, допінг, політичні маніпуляції, корупція та махінації у сфері спортивних змагань підривають престиж та довіру до фізичного виховання, фізичної активності та спорту, а також спотворюють їх виховну, розвиваючу та оздоровчу функції. Учасники, зокрема судді, органи державної влади, правоохоронні органи, спортивні організації, букмекерські компанії, власники пов'язаних зі спортом прав, засоби масової інформації, неурядові організації, адміністратори, працівники освіти, сім'ї, медичні працівники та інші зацікавлені сторони повинні співпрацювати, щоб забезпечити скоординоване реагування на загрози морально-етичних аспектів [11].

Важливі норми щодо регламентації суспільних відносин та запобігання окремим видам злочинності у сфері професійного спорту містяться у Антидопінговій конвенції від 16 листопада 1989 р. [12] і Додатковому протоколі до Конвенції від 12 вересня 2002 р. [13]. Прийняття на міжнародному рівні зазначених документів стало реакцією світової спільноти на зростаюче використання спортсменами та спортсменками допінгових препаратів і методів під час спортивних заходів і наслідки такого використання для здоров'я учасників і для майбутнього спорту. У якості заходів, спрямованих на обмеження наявності та використання заборонених допінгових препаратів і методів, Конвенція передбачає можливість прийняття у разі необхідності законодавства, правил чи вжиття адміністративних заходів, які спрямовані на обмеження наявності (включаючи положення щодо здійснення контролю за обігом, володінням, ввозом, розповсюдженням і продажем), а також використання у спорті заборонених допінгових препаратів і допінгових методів та особливо анаболічних стероїдів. До того ж, у Додатку 1 міститься перелік заборонених класів препаратів і методів, вживання яких згідно з Конвенцією є недопустимим [12].

Європейська спортивна хартія від 24 вересня 1992 р. [14] стала продовженням попередніх міжнародних норма-

тивних актів, що встановлювали свободу заняття спортивною діяльністю та пропагували ідею широкого залучення усіх верств суспільства до спорту. Крім того, Хартія також накладає обов'язок дотримуватися етичних принципів у сфері спорту, що, очевидно, означає й здійснення спортивної діяльності у відповідності з вимогами законодавства та недопущення проявів злочинності.

Положеннями Європейської конвенції щодо запобігання насильству та неналежній поведінці глядачів під час спортивних заходів і, зокрема, під час футбольних матчів від 19 серпня 1985 р. передбачено низку заходів, спрямованих на запобігання та контроль над насильством та неналежною поведінкою з боку глядачів, які, зокрема, передбачають: забезпечення залучення достатньої кількості ресурсів для охорони громадського порядку і боротьби з вибухами насильства та неналежною поведінкою, як на безпосередньо прилеглих до стадіонів ділянках і стадіонах, так і на шляхах, якими користуються глядачі; сприяння тісній співпраці та обміну відповідною інформацією між поліцейськими підрозділами різних населених пунктів, яких це стосується або може стосуватись; застосування або, у разі необхідності, прийняття законодавства, яке передбачає призначення відповідних покарань або, коли це необхідно, вжиття відповідних адміністративних заходів щодо осіб, визнаних винними у вчиненні правопорушень, пов'язаних з насильством або неналежною поведінкою з боку глядачів [15]. Зважаючи на, на жаль, непоодинокі поширення неналежної поведінки глядачів під час спортивних заходів, положення Конвенції мають особливу вагу для подолання окремих проявів злочинності у сфері професійного спорту.

У контексті аналізу стандартів боротьби зі злочинністю у сфері професійного спорту варто також звернути увагу на норми Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті, прийнятої 18 листопада 2005 р. Означений міжнародний нормативний акт став органічним продовженням Антидопінгової конвенції від 16 листопада 1989 р., а метою його ухвалення стало сприяння попередженню використання допінгу в спорті і боротьби в інтересах його викорінення. Задля досягнення цілей Конвенції, остання зобов'язує держави-учасниці вживати на національному й міжнародному рівнях належних заходів; заохочувати всі форми міжнародного співробітництва, спрямованого на забезпечення захисту спортсменів, дотримання етичних принципів у спорті й спільного використання результатів досліджень; сприяти міжнародному співробітництву між державами-учасницями й провідними організаціями у сфері боротьби з допінгом у спорті [16]. Будучи учасником Конвенції [17], Україна також вживає необхідних заходів з метою боротьби з допінгом у сфері спорту. Свідченням цього є нині функціонуючий Закон України «Про антидопінгову діяльність у спорті» від 26 січня 2022 р. № 2011-IX, що й визначає правові та організаційні засади провадження антидопінгової діяльності на національному рівні [18]. Разом з тим, враховуючи серйозність проблематики використання допінгу у сфері професійного спорту, відповідне законодавство вимагає повсякчасного перегляду й оновлення, в тому числі у зв'язку з затвердженням нових стандартів на міжнародному рівні.

На боротьбу з маніпулюванням спортивними змаганнями, як окремим видом злочинності у сфері професійного спорту, спрямовані положення Конвенції Ради Європи проти маніпулювання спортивними змаганнями від 18 вересня 2014 р. Конвенцією справедливо констатовано, що кожна країна і кожен вид спорту у світі можуть потенційно піддатися впливу маніпулювань спортивними змаганнями й це явище, як глобальна загроза чесності у спорті, потребує глобальних заходів у відповідь. У контексті цього, передбачено принципи запобігання, співробітництва та окремі заходи, спрямовані на недопущення проявів маніпуляцій у сфері професійного спорту [19].

Положеннями означених нормативних актів не вичерпується нормативно-правове регулювання запобігання злочинності у сфері професійного спорту. Так, Україна, серед іншого, також є учасником низки двосторонніх міжнародних договорів у сфері спорту, таких як Угода між Україною і Республікою Грузія про співробітництво у галузі спорту (13 квітня 1993 р.); Угода між Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту й Міністерством туризму та спорту Республіки Казахстан про співробітництво в галузі фізичної культури і спорту (14 вересня 2010 р.) тощо [20, с. 186]. Крім того, активним творцем міжнародних стандартів у сфері спорту, в тому числі в аспекті боротьби зі злочинністю, була й донині лишається Рада Європи, діяльність якої спрямована на створення правових норм та закладення основ співробітництва європейських держав, котрі впливають на розвиток спорту в Європі та дають приклад для наслідування іншими континентами. Рада Європи активно реалізовує програми, створює низку конвенцій, обов'язкових для Сторін, котрі покликані поширювати чесний спорт та регулювати спортивні відносини. Межі її діяльності поширюються не лише на розвиток спорту, але і на боротьбу з корупцією та маніпулюванням спортивними заходами, запобігання насильству, протидію вживанню допінгу, а також забезпечення безпечного спортивного середовища та належної поведінки з боку глядачів [21, с. 230–231].

В цілому ж, варто погодитися з тим, що зміст досліджених міжнародних нормативних актів демонструє чітке розу-

міння надважливого гуманітарного значення спорту на міжнародному рівні правотворчості, де фізкультурно-спортивний рух чітко пов'язується із загальнокультурним форматом його побутування й відповідною роллю у справі зміцнення ціннісно-конвенційних, гуманістичних засад соціальності. Тож варто визнати етичне й естетичне значення спорту, що має враховуватись в операції логічної інверсії при формуванні кримінологічного бачення функціонального виміру феномену злочинності у сфері фізичної культури та спорту [22, с. 197]. Це й обумовлює важливість та актуальність наукових розвідок питання запобігання та протидії злочинності у сфері професійного спорту, як глобальної цінності людства, зокрема міжнародно-правового аспекту такої діяльності.

Висновки. В результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що професійний спорт є важливим аспектом розвитку сучасного цивілізованого суспільства, що вимагає повсякчасної уваги та належного нормативного підходу задля запобігання та протидії негативним злочинним явищам у цій сфері. Проаналізовані міжнародні стандарти боротьби зі злочинністю, а також діяльність, серед іншого, Ради Європи у сфері спорту, демонструє неабияку небезпідставну важливість такої сфери для міжнародної спільноти, яка опікується питаннями широкого доступу та залучення до спортивної діяльності усіх верств суспільства, недопущення проявів неналежної поведінки, насильства й поширенню допінгу серед професійних спортсменів, а також іншими нагальними та важливими аспектами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сокуренько В. Кримінологічна характеристика та протидія злочинності у сфері фізичної культури і спорту : дис. ... канд. юрид. наук (докт. філос.) : 12.00.08 (081 – Право). Харків, 2019. 235 с.
2. Петренко О. Поняття та види злочинів у сфері фізичної культури та спорту. *Форум права*. 2014. № 1. С. 406–411.
3. Денисов С., Кулик С. Спортивна кримінологія як один з напрямів розвитку вітчизняної науки. *Сучасна кримінологія : досягнення, проблеми, перспективи* : матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 50-річчю кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, (м. Харків, 09 грудня 2016 р.) / за ред. В. Тація, Б. Головікіна. Харків : Право, 2016. С. 92–95.
4. Siekmann R. Introduction to International and European Sports Law : Capita Selecta (ASSER International Sports Law Series). T.M.C. Asser Press, 2012. 444 p.
5. Андрейченко С. Міжнародне спортивне право : доктринальне обґрунтування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 377–380.
6. Кирилюк О. Lex sportiva – концепція транснаціонального спортивного права. *Legea și viața*. 2013. № 8(3). С. 113–117.
7. Olympic Charter : in force as from 08 August 2021. URL : https://stillmed.olympics.com/media/Document%20Library/OlympicOrg/General/EN-Olympic-Charter.pdf?_ga=2.35644004.430060871.1693381189-311445764.1693381189 (дата звернення: 15.08.2023).
8. Olympic Charter. *International Olympic Committee*. URL : <https://olympics.com/ioc/olympic-charter> (дата звернення: 15.08.2023).
9. Європейська культурна конвенція від 19 грудня 1954 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_213#Text (дата звернення: 10.08.2023).
10. Principles for a policy of sport for all (Defined by the Conference of European Ministers responsible for Sport in Brussels (1975) under the title «European Sport for All Charter»). URL : <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900016804de707> (дата звернення: 12.08.2023).
11. Міжнародна хартія фізичного виховання, фізичної активності та спорту від 21 листопада 1978 р. URL : https://zakon.cc/law/document/read/995_350 (дата звернення: 10.08.2023).
12. Антидопінгова конвенція від 16 листопада 1989 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_228#Text (дата звернення: 13.08.2023).
13. Додатковий протокол до Антидопінгової конвенції від 12 вересня 2002 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_519#Text (дата звернення: 13.08.2023).
14. Європейська спортивна хартія від 24 вересня 1992 р. URL : <https://rm.coe.int/16804c9dbb> (дата звернення: 17.08.2023).
15. Європейська конвенція щодо запобігання насильству та неналежній поведінці глядачів під час спортивних заходів і, зокрема, під час футбольних матчів від 19 серпня 1985 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_003#Text (дата звернення: 18.08.2023).
16. Міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті від 18 листопада 2005 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_007#Text (дата звернення: 11.08.2023).
17. Про ратифікацію Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті : Закон України від 03 серпня 2006 р. № 68-V. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68-16#Text> (дата звернення: 16.08.2023).
18. Про антидопінгову діяльність у спорті : Закон України від 26 січня 2022 р. № 2011-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-20#top> (дата звернення: 16.08.2023).
19. Конвенція Ради Європи проти маніпулювання спортивними змаганнями від 18 вересня 2014 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_c01#Text (дата звернення: 18.08.2023).
20. Залізко О. Джерела регулювання міжнародних приватних спортивних відносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 184–187.
21. Романишин О. Співробітництво держав-членів Ради Європи у сфері спорту : міжнародно-правові аспекти. *Вісник Львівського університету*. Серія міжнародні відносини. 2018. Випуск 45. С. 225–232.
22. Сокуренько В. Злочинність у сфері фізичної культури і спорту як об'єкт кримінологічного аналізу. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. № 2 (21). С. 195–203.